

บทที่ 4

ที่มาของปัญหา

บทนี้ตอบคำถามในการวิจัย “1. ที่มาของปัญหาการลดรอนสิทธิของคนในพื้นที่แก่งกระจานและพื้นที่หนองตาแต้มคืออะไร?” ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย “ข้อที่ 2. เพื่อให้ทราบถึงที่มาของปัญหาในสถานการณ์การลดรอนสิทธิในพื้นที่ของประชาชนในพื้นที่แก่งกระจานจังหวัดเพชรบุรี และพื้นที่หนองตาแต้ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” โดยบทนี้พยายามชี้ให้เห็นว่าก่อนที่จะปรากฏตัวออกมาเป็นการประท้วงตามท้องถนนในกรณีแก่งกระจาน หรือก่อนการที่ปัญหาปรากฏตัวออกมาเป็นการไม่มีไฟฟ้าใช้ในกรณีหนองตาแต้ม มีที่มาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนหน้าและดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน บทนี้พยายามชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงการแย่งยึดที่ดินและป่าจากชาวบ้านกับปัญหาที่เกิดขึ้น แต่ยังพยายามเสนอด้วยว่ามีความจำเป็นต้องถอยกลับไปพิจารณาการพัฒนาตัวของที่มาของปัญหาจากแง่มุมทางลักษณะกายภาพและบริบท เพื่อให้เห็นการสะสมตัวของปัญหาในมิติต่างๆ กล่าวอีกทางหนึ่ง บทนี้ทำการอธิบายว่าเหตุใดปัญหาจึงเกิดมีขึ้นที่พื้นที่แก่งกระจานและเกิดมีขึ้นที่พื้นที่หนองตาแต้ม โดยสามารถแบ่งอธิบายได้ดังนี้

4.1 พื้นที่แก่งกระจาน

4.1.1. ลักษณะกายภาพและบริบทของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2524 ถือเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 9 ของอุทยานแห่งชาติในพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก (สุนดิ คงเทพ, 2559: 40) อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานมีเนื้อที่ประมาณ 1,821,687.84 ไร่ หรือ 2,914.70 ตารางกิโลเมตร (ศูนย์วิจัยและพัฒนาวัตรกรรมอุทยานแห่งชาติ, 2560) โดยครอบคลุมพื้นที่อำเภอหนองหญ้าปล้อง อำเภอแก่งกระจาน ในจังหวัดเพชรบุรี และอำเภอหัวหิน ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (สำนักอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน, 2563) นอกจากนี้อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานถือเป็นอุทยานแห่งชาติที่มี “ขนาดใหญ่ที่สุด” หรือพื้นที่มากที่สุดในประเทศไทย และเป็นอุทยานที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ถือเป็นจุดกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำปราณบุรี และแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) ทั้งสัตว์ป่าหายากและพันธุ์พืช และมีลักษณะเด่นทางธรรมชาติที่สำคัญจำนวนมาก เช่น ทะเลสาบ น้ำตก ถ้ำ และหน้าผา ตลอดจน “พันธุ์ไม้มีค่านานาชนิด เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหายากต่างๆ” (สำนักอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน, 2563)

ในแง่ลักษณะกายภาพ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานตั้งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 600-1,000 เมตร มีความลาดชันสูงระหว่าง 40-70 องศา การตั้งอยู่ในพื้นที่สูงและมีความลาดชันนี้ อาจจะมีส่วนสำคัญในการส่งผลต่อสิ่งทีนักวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเจมส์ ซี สก็อต (James C. Scott) อธิบายว่าเป็นลักษณะความสัมพันธ์และวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน ระหว่าง “กลุ่มคนบนพื้นที่สูง” (upland people) และ “กลุ่มคนบนที่ราบลุ่ม” (lowland people) เนื่องจากความสูงและความลาดชันส่งผลให้ภูมิประเทศเป็นป่าทึบและยากแก่การเดินทางโดยบุคคลภายนอก และเป็นโอกาสที่คนบนพื้นที่สูงนั้นนอกจากจะใช้พื้นที่ป่าเป็นที่ “พำนัก” (refuge) แล้ว ยังใช้เป็นการแสดงออกถึงการที่กลุ่มคนเหล่านี้ “เลือก” ที่จะ “ปฏิเสธ” (refuse) และ “ต่อต้าน” (resist) อำนาจรัฐด้วย (Scott, 2010)

นอกจากนี้ในด้าน สภาพภูมิอากาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จากมหาสมุทรอินเดีย มีฝนตกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงพฤศจิกายน อุณหภูมิต่ำสุดโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 15-22 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 24-30 องศาเซลเซียส โดยอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานยังมีอาณาเขตติดต่อเชื่อมโยงกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้ (ศูนย์วิจัยและพัฒนานวัตกรรมการอุทยานแห่งชาติ, 2564)

ทิศเหนือ ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี และพื้นที่อุทยานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติไทยประจัน ในเขตจอมบึง จังหวัดราชบุรี

ทิศใต้ ติดกับเขตปลอดภัยทางทหาร อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ทิศตะวันออก ติดกับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่ายางน้ำกลัดเหนือและป่ายางน้ำกลัดใต้ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ทิศตะวันตก ติดกับประเทศสหภาพเมียนมาร์

การที่มีพื้นที่ติดกับชายแดนนี้จึงเพิ่มความซับซ้อนให้กับลักษณะภูมิประเทศเนื่องจากความเชื่อมโยงและทะลุถึงกัน (porous) ระหว่าง “พื้นที่ฝั่งไทยกับพื้นที่ฝั่งพม่า” ภูมิความคลุมเครือและพรั่นเลือนของพื้นที่อาณาบริเวณชายแดน (borderland) ซึ่งส่งผลให้อัตลักษณ์ของผู้คนมีลักษณะยืดหยุ่นลื่นไหล (flexible) และอาจจะมีลักษณะเฉพาะไม่แน่นอนตามแต่พื้นที่และสถานการณ์ (contingent) ในขณะเดียวกัน ดังที่อาจจะเห็นได้จากการที่ผู้คนแถบนี้สามารถเดินทางไปมาระหว่างฝั่งไทยและพม่าได้ในอดีต

ในแง่คุณค่าทรัพยากรธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานได้รับการถูกจัดว่า “เป็นสมบัติของชาติ” ซึ่งเริ่มต้นตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2522 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เสด็จแปรพระราชฐานที่พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และเสด็จพระราชดำเนินยังพื้นที่เขื่อนแก่งกระจาน ด้วยทรงมีพระราชดำริว่าประเทศมีความจำเป็นในการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือความต้องการในการ “ดูแลรักษา” และการป้องกัน “การทำลาย” ป่า โดยการดูแลรักษาและการป้องกันการทำลายป่านี้ปรากฏดังข้อความในพระราชดำรัสตอนหนึ่ง เมื่อ ได้รับสั่งให้นายถนอม เปรมรศมี อธิบดีกรมป่าไม้ เข้าเฝ้า เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2522 ว่า “เรื่องป่าต้นน้ำ ลำธารของแม่น้ำเพชรบุรี ขอให้เจ้าหน้าที่ดูแลรักษาอย่าให้มีการลักลอบตัดไม้ ถางป่า ทำไร่ในป่าต้นน้ำของแม่น้ำเพชรบุรี เพราะจะทำให้เกิดความแห้งแล้ง แม้จะได้มีการให้สัมปทานป่าแปลงนี้ไปบ้างแล้ว ก็ขอให้ เจ้าหน้าที่ที่ตรวจดูแลการทำไม้ อย่าให้เป็นการทำลายป่าเกิดขึ้น” (สำนักอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน, 2563) จากพระราชดำรัสดังกล่าวประกอบกับนโยบายของรัฐบาลตามมติคณะรัฐมนตรี จึงมีการประกาศให้แก่ง กระจานเป็นอุทยานแห่งชาติในที่สุด

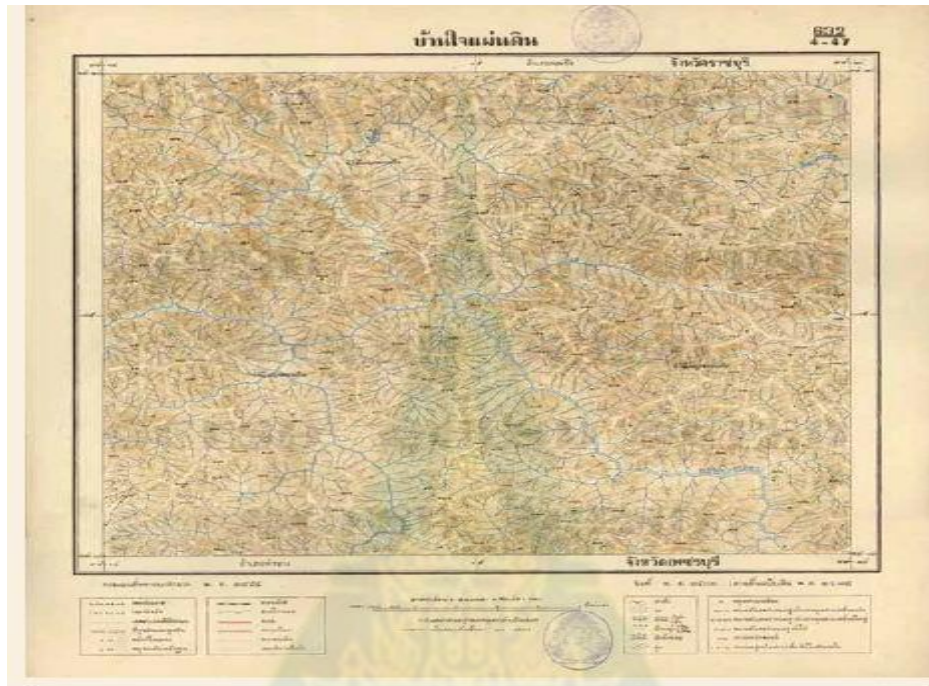
นอกจากนี้ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเป็นต้นกำเนิดและเชื่อมโยงกันของแม่น้ำจำนวนถึง 6 สายได้แก่ แม่น้ำปราณบุรี แม่น้ำบางกลอย ห้วยแม่ประโดน ห้วยผาก ห้วยแม่ประจัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งมีความยาวถึง 227 กิโลเมตร และยังมีพื้นที่เก็บน้ำอีก 3 แห่งได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยสามเขา อ่างเก็บน้ำกะหรั่งสาม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเขื่อนแก่งกระจาน ซึ่งมีพื้นที่ทั้งสิ้น 2,210.00 ตารางกิโลเมตร โดยสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 710 ล้านลูกบาศก์เมตร นอกจากนี้ในด้านทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วยป่าอย่างน้อย 13 ลักษณะ เช่น ป่าดิบเขา ป่าดิบชื้น ป่าเต็งรัง และป่าดิบแล้งผสมเบญจพรรณ ในด้านทรัพยากรสัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน พบความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก โดยมี สัตว์อย่างน้อย 100 ชนิด นกอย่างน้อย 545 ชนิด ปลาน้ำจืดอย่างน้อย 101 ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกอย่างน้อย 55 ชนิด และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอย่างน้อย 112 ชนิด (ทินมณี พิมพ์ศรี, 2560: 45-46) โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอย่าง “จระเข้ น้ำจืดสายพันธุ์ไทย” (*Crocodylus Siamensis*) ในพื้นที่แก่งกระจาน ซึ่งหายากและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ และมีการประเมินว่าในปัจจุบันมีจระเข้ น้ำจืดสายพันธุ์ไทยชนิดนี้อยู่เพียงไม่เกิน 20 ตัว ความหลากหลายและความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้จึงได้ก่อให้เกิดกระแสความชื่นชมในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน แต่ในขณะเดียวกัน ก่อให้เกิดกระแสความต้องการ “อนุรักษ์” เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นกลางในเมือง (ไทยพีบีเอส, 4 สิงหาคม 2563) เนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหายาก และพันธุ์พืชที่มีลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากที่อื่นๆ

ในแง่ผู้คนที่พื้นที่ พื้นที่แก่งกระจานไม่ได้มีเพียงทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้เท่านั้น หากแต่มีผู้คนอาศัยอยู่ด้วย ได้แก่ กลุ่มคนที่อาศัยในพื้นที่ภูเขา (hill peoples) โดยกลุ่มคนที่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ป่าแก่งกระจานคือ กลุ่มคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (Karen) จากข้อมูลลักษณะทางชาติพันธุ์ (ethnicity) ชาวกะเหรี่ยงนับเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง (major minority) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South East Asia) ถิ่นฐานที่อยู่อาศัยมีการอาศัยอยู่กระจายตัวในพื้นที่ภูเขาสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ “ใน-ระหว่าง” (in-between space) ไทยกับพม่า โดยกลุ่มคนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ กะเหรี่ยงสะกอ (Skaw) กะเหรี่ยงโปว์ (P'wo) กะเหรี่ยงแบร์หรือบเว (B'ghwe) และกะเหรี่ยงตองสู (Thung Tsu) (วิชญดา ทองแดง, 2564) กระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของไทย รวมถึง แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ แพร่ น่าน ตาก กาญจนบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น โดยกลุ่มชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่แก่งกระจานได้แก่ กะเหรี่ยงกลุ่มสะกอ (S'gaw Karen) หรือกะเหรี่ยงปกากะญอ ซึ่งเป็นที่รู้จักในชื่อ “กะเหรี่ยงขาว” โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ประมาณร้อยละ 0.48 ของพื้นที่ทั้งหมด วิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงใช้เป็นที่อยู่อาศัยและการทำไร่หมุนเวียน (สมชาย หอมลออและพรเพ็ญ คงขจรเกียรติ, 2562:19-20)

คนกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ บางครั้งเรียกแทนตนเองหรือถูกเรียกโดยเจ้าหน้าที่รัฐว่า “กะห้วง” (นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564) โดยในภาษาพื้นถิ่นเรียกว่า “บักยอ” ซึ่งเป็นคำเรียกชื่อกลุ่มคนกะเหรี่ยงที่มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่โป่งลึก-บางกลอย และอีกบางพื้นที่เท่านั้น คำเรียกดังกล่าวแตกต่างจากกลุ่มคนกะเหรี่ยงนอกพื้นที่ ซึ่งเรียกว่า “กะโพลง” อย่างไรก็ตาม การแต่งกายและวิถีชีวิต เช่น อาหารและประเพณี ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกันระหว่างกลุ่มคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่แก่งกระจานและนอกพื้นที่ ในงานชิ้นนี้ เพื่อป้องกันความสับสนและเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน จะใช้คำเรียกว่า กลุ่มคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เนื่องจากเป็นคำที่ถูกใช้ในวงกว้างแล้ว ด้านศาสนา คนกะเหรี่ยงหมู่บ้านโป่งลึก-บางกลอยส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ จำนวนหนึ่งนับถือศาสนาคริสต์ แต่ทั้งนี้ยังคงมีความเชื่อในการนับถือ “รุกเทวดาหรือผี” (นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564)

พื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษกลุ่มคนกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งเรียกว่า “ใจแผ่นดิน” โดยเชื่อกันว่าการอาศัยอยู่ดังกล่าวดำเนินมาเป็นเวลายาวนานมาก “หลายชั่วอายุคน” และเป็นเวลา “หลายร้อยปี” (นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564) ใจแผ่นดินอยู่ลึกเข้าไปในป่าแก่งกระจาน ตั้งอยู่บริเวณต้นแม่น้ำเพชรบุรี ห่างจากชายแดนไทย-พม่าเพียงประมาณ 2-3 กิโลเมตรด้วยระยะทางที่ใกล้กับฝั่งพม่าในอดีตนั้นชาวกะเหรี่ยงใช้การล่องแพตามแม่น้ำตะนาวศรีไปยังเมืองตะนาวศรีเพื่อทำการติดต่อค้าขาย แต่ทว่าภายหลังจากที่เมือง

ตะนาวศรี ทวาย และมะริดตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ทำให้กลุ่มคนกะเหรี่ยงอพยพมาทางฝั่งไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (ทินมณี พิมพ์ศรี, 2560: 47) ขณะที่อยู่ห่างจากพื้นที่ทางเข้าอุทยานแห่งชาติอย่างมาก และต้องใช้วิธีการเดินทางด้วยเท้าหรือใช้ช้างเป็นพาหนะเท่านั้น ซึ่งต้องใช้เวลานานถึงประมาณ 4-5 วัน เนื่องจากมีภูมิทัศน์เต็มไปด้วยภูเขาสูง ป่าทึบ และสัตว์ป่าจำนวนมาก (พงษ์ศักดิ์ ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2564)

ภาพที่ 5 รูปแผนที่ดั้งเดิมหมู่บ้านใจแผ่นดิน พ.ศ.2509
ที่มา มณฑลวิจิตรชนสาร (2559)

ต่อมาเมื่อรัฐไทยเข้ามาจัดการเกี่ยวกับการอาศัยอยู่ของคนกะเหรี่ยงได้มีการกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยของคนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในรูปแบบรัฐราชการมากขึ้น โดยกำหนดให้ใจแผ่นดิน มีสถานะเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ในตำบลสองพี่น้อง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ตามการเปลี่ยนแปลงของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง โดยใจแผ่นดินมีประชากรทั้งสิ้น 57 ครัวเรือน จำนวน 391 คน (ทินมณี พิมพ์ศรี, 2560: 47) อย่างไรก็ตาม คนในพื้นที่ยังใช้ชีวิตชีวิตโดยการดำรงชีวิตอยู่กับป่า ด้วยการอาศัยในพื้นที่ป่าลึก และการเกษตรทำนาและทำไร่ และด้วยวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง หรือการที่คนอยู่ในป่านี้เอง กลายมาเป็นปัญหาข้อพิพาทระหว่างรัฐกับคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในเวลาต่อมา

ภาพที่ 6 ทางเข้าหมู่บ้านบางกลอย (ทำได้โดยการข้ามสะพานเท่านั้น) © ขจรศักดิ์ สิทธิ

ภาพที่ 7 แผนที่หมู่บ้าน โป่งลึก-บางกลอย (บางกลอยล่าง) © ขจรศักดิ์ สิทธิ

4.1.2. การแย่งยึดที่ดิน

ในกรณีแก่งกระจานมีที่มาและสาเหตุสำคัญทางประวัติศาสตร์ได้แก่ การแย่งยึดที่ดิน (land grabbing) ซึ่งสามารถอธิบายด้วยองค์ประกอบสำคัญคือ การบังคับอพยพย้ายถิ่น (eviction) และการปิดล้อมให้อยู่อาศัยในพื้นที่จำกัด (enclosure) ดังที่จะสามารถอธิบายได้ดังนี้

ที่มาและสาเหตุของความขัดแย้งกรณีแก่งกระจานที่สำคัญที่สุดคือ การแย่งยึด“ที่ดิน” (land grabbing) ของชาวกะเหรี่ยง โดยรัฐ ทั้งนี้แม้ว่าเมื่อสอบถามผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนมาก มักจะกล่าวถึงที่มาและสาเหตุความขัดแย้งในกรณีพื้นที่แก่งกระจานแตกต่างกันออกไป และโดยทั่วไปมักอธิบายว่าที่มาของปัญหาความขัดแย้งคือ “ปัญหาเรื่องป่าและชุมชน” (พงษ์ศักดิ์ ดันน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2564) หรือ อธิบายที่มาของปัญหาความขัดแย้งในเชิงเศรษฐกิจว่า “ปัญหาที่ทำกินไม่เพียงพอ” (ประเสริฐ พุกาด, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2564) อย่างไรก็ตาม ที่มาที่สำคัญคือ ปัญหาเรื่องที่ดิน ดังที่ปรากฏในนิยามของรัฐเองเมื่อนิยามความหมายของ “ป่า” มีการนิยามว่า มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 “ป่า หมายความว่า ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน” (สุเนติ คงเทพและนันท์ชัย รัชนีจินดา, 2558: 3) ป่าตามความหมายของกฎหมายจึงไม่ใช่ “ต้นไม้” หรือที่อันปกคลุมด้วยต้นไม้” ที่ดินผืนใดก็ตามแม้มีพืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ไม่อาจเรียกเป็น “ป่า” หากว่ามีบุคคลมีกรรมสิทธิ์บนที่ดินนั้นตามกฎหมายที่ดิน และในทางตรงกันข้ามแม้ว่าพื้นที่ซึ่งไม่มีความอุดมสมบูรณ์ปราศจากต้นไม้ หากว่าไม่มีบุคคลใดที่ได้มีกรรมสิทธิ์บนที่ดินนั้นตามกฎหมายที่ดินแล้ว พื้นที่ดังกล่าวย่อมเป็นป่า ดังนั้นในแง่มุมนี้ กล่าวให้เถรตรงรัฐไทยไม่ได้ยึดเอาป่าไปจากคนกะเหรี่ยง แต่ทว่าเป็นการแย่งยึดเอาที่ดินไปจากคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงใจแผ่นดิน โดยไม่ได้มองว่า “กรรมสิทธิ์” บนที่ดินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของคนกะเหรี่ยงมาก่อน ปัญหานี้จึงเป็นปัญหาความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องกรรมสิทธิ์

1) บังคับอพยพย้ายถิ่น

ที่มาและสาเหตุของปัญหาในกรณีแก่งกระจาน ที่มาและสาเหตุของปัญหาที่สำคัญเกิดขึ้นมาจาก “การบังคับอพยพย้ายถิ่น” (enforced eviction) แม้ว่าการกลุ่มคนกะเหรี่ยงจะอาศัยอยู่ในพื้นที่มาก่อนตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ แต่ทว่ารัฐไทยได้ยึดคืนที่ดินอันเป็นที่อยู่อาศัยและทำกินของชาวกะเหรี่ยงมาเป็นของรัฐ โดยเริ่มจากรัฐได้ประกาศให้กลุ่มป่าแก่งกระจานเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติใน พ.ศ.2524 (สุเนติ คงเทพ, 2559:40) ซึ่งรัฐพิจารณาว่าที่ดินที่ยึดคืนมานั้นเป็นที่ดินซึ่งยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน ในช่วงเวลาแรก รัฐยังอนุญาตให้คนกะเหรี่ยงอยู่ในพื้นที่ หรือไม่ได้มีมาตรการในการเปลี่ยนการอาศัยอยู่และการทำกินของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งยังสามารถอาศัยอยู่และทำกินตาม วิถีดำรงชีวิตในป่าแก่งกระจานได้เช่นเดิม

ใน พ.ศ.2539 หลังจากที่เริ่มมีการสำรวจพื้นที่ทางอากาศและแผนที่ระยะที่หนึ่ง รัฐจึงเริ่มดำเนินการอพยพย้ายถิ่นคนกะเหรี่ยงจากพื้นที่ใจแผ่นดิน โดย “การย้ายถิ่นที่อยู่” เป็นไปตาม “โครงการดูแลรักษาป่าบริเวณป่าละอูบนและเขาพะเนินทุ่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” หรือที่เรียกว่า “โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่” ดำเนินการ โดยหน่วยเฉพาะกิจ ประกอบด้วย กรมทหารราบที่ 29 เจ้าหน้าที่ยุทยานแห่งชาติแก่งกระเจาน และเจ้าหน้าที่จังหวัดเพชรบุรี ทั้งนี้ “เพื่อเป็นการมองแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารของชาวไทยภูเขา” และ “เพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระเจาน” (ทินมณี พิมพ์ศรี, 2560: 49) ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นปกป้องพื้นที่ป่าซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และเป็นต้นน้ำของแม่น้ำเพชรบุรี

ในมาตรการนี้ รัฐดำเนินการบังคับอพยพคนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงไปยังพื้นที่ซึ่งรัฐจัดสรรให้ ในบริเวณใหม่ที่เรียกว่า หมู่บ้าน โป่งลึก-บางกลอย (ในเวลาต่อมาเรียกว่าหมู่บ้าน โป่งลึก-บางกลอยล่าง) ด้วยเหตุผลประการสำคัญลำดับแรกว่า เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐในเวลานั้นมีความเชื่อว่าคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงใจแผ่นดิน “มีการดำเนินชีวิตเหมือนกับชาวกะเหรี่ยงที่อพยพลงมา” ดังนั้น “ความเปลี่ยนแปลงทางการดำเนินชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงที่อพยพลงมา จะส่งผลให้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น” (ทินมณี พิมพ์ศรี, 2560: 49) นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านผู้เป็นผู้นำชุมชนพบว่า ในการอพยพของคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในครั้งแรกนี้ยังเกิดขึ้นจากการให้คำมั่นสัญญาจากเจ้าหน้าที่รัฐด้วยว่า แต่ละครัวเรือนในเวลานั้น จะได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินครัวเรือนละ 7 ไร่ พร้อมทั้งข้อเสนอในการได้รับการส่งเสริมการประกอบอาชีพ เพื่อ “พัฒนา” อีกด้วย (นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564)

2) การปิดล้อม

เมื่อคนกะเหรี่ยงใจแผ่นดิน-บางกลอยบนถูกบังคับให้ออกจากพื้นที่เดิม มายังพื้นที่ใหม่ที่รัฐจัดสรรให้ เจ้าหน้าที่รัฐเชื่อว่าพื้นที่จัดสรรใหม่ดังกล่าวเป็นพื้นที่เหมาะสม และ “เป็นพื้นที่ปลอดภัยและไม่เสี่ยงต่อการบุกรุกพื้นที่ป่าและรบกวนสัตว์ป่า” (ทินมณี พิมพ์ศรี, 2560: 51) แต่ทว่าการบังคับอพยพเป็นเสมือน “การปิดล้อม” (enclosure) หรือแท้ที่จริงแล้วคล้ายกับ “การล้อมกรอบ” พื้นที่อยู่อาศัยและทำกินของกลุ่มคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เนื่องจากการอาศัยอยู่และทำกินในพื้นที่ใหม่เกิดปัญหาขึ้นจำนวนมาก พื้นที่ใหม่ซึ่งรัฐจัดสรรให้นั้นไม่มีการออกโฉนดหรือมอบกรรมสิทธิ์ให้กับชาวกะเหรี่ยง เจ้าหน้าที่รัฐเพียงแต่มีการบันทึกชื่อเอาไว้ (นอ พอ (นามสมมุติ), สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2564) โดยในภายหลังกองรัฐไม่ได้มีการจัดสรรที่ดินให้ตามที่ให้คำมั่นแต่อย่างใด ยิ่งกว่านั้นที่ดินที่รัฐจัดสรรให้ยังไม่ได้มีการพิจารณาความเหมาะสมของการอยู่อาศัยหรือไม่ได้พิจารณาความอุดมสมบูรณ์ของการทำกิน หากแต่เลือกพื้นที่ใหม่โดยพิจารณาจากหลักเกณฑ์ว่า มีหมู่บ้านตั้งอยู่ก่อนแล้วคือ “หมู่บ้าน โป่งลึก” ดังนั้น เมื่อชาวบ้านอพยพมาเพื่ออยู่อาศัยจึงพบว่าพื้นที่ใหม่นั้นมี

ปัญหาเรื่องสภาพดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์และไม่เหมาะแก่การทำเกษตร ขณะที่พื้นที่ซึ่งพอจะทำการเกษตรเป็นของคนหมู่บ้าน โป่งลึกอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นชาวบ้านใจแผ่นดินที่อพยพลงมาจึงไม่สามารถเพาะปลูกได้ หรือหากเพาะปลูกได้ก็ไม่สามารถได้รับผลผลิตผลในปริมาณเท่าเดิมเมื่อเทียบกับพื้นที่ใจแผ่นดิน (ประเสริฐ พุกาด, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2564)

นอกจากนี้ จากการที่เจ้าหน้าที่รัฐให้คำมั่นสัญญากับชาวบ้านว่าจะมีการจัดสรรที่ทำกินให้ครัวเรือนละ 7 ไร่ นั้น ไม่เป็นความจริง มีเพียงบางครัวเรือนที่ได้รับการจัดสรรที่ดินจำนวน 7 ไร่ มีหลายครัวเรือนได้รับการจัดสรรที่ดินไม่ถึง 7 ไร่ และยังมีอีกหลายครัวเรือนที่ยังไม่ได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินเลยชาวกะเหรี่ยงหลายคนไม่มีชื่อแม้แต่ในการได้รับการจัดสรรหรือไม่ได้รับเอกสารใดๆ เกี่ยวกับที่ดิน (นอ พอ, สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2564) นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์พบว่า จำนวน “ที่ดิน 7 ไร่” ที่รัฐกล่าวว่าได้ทำการจัดสรรให้กับชาวบ้านแล้วนั้น ยังเป็นการคำนวณจากจำนวนที่ดินของชาวบ้านหมู่บ้าน โป่งลึกด้วย ซึ่งแท้ที่จริงแล้วชาวบ้านบางกลอยไม่สามารถเข้าไปประโยชน์เพราะมีเจ้าของเดิมอยู่แล้ว

ดังที่การให้สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งของ ประเสริฐ พุกาด อายุ 23 ปี ปัจจุบัน “ไม่มีอาชีพ” โดยเขาเป็นหนึ่งในคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีความเคลื่อนไหวมากที่สุดคนหนึ่งในช่วงเวลาปีที่ผ่านมา เนื่องจากครอบครัวของเขาได้รับผลกระทบจากการบังคับอพยพจากมาตรการของรัฐอย่างมาก ซึ่งเขากล่าวว่า

“ในอดีตมีการอพยพมาตั้งแต่วัยพ่อแม่จากบางกลอยบน เลยมายู่ที่บางกลอยล่าง เป็นชุมชนบางกลอย ในปี 2539 พ่อแม่เราก็อพยพมาตั้งแต่นั้น บางคนเขาก็ได้รับที่ดินบ้าง บางคนเขาก็ไม่ได้รับ พ่อเราลงมาอยู่ข้างล่าง เราก็ไม่มีที่ดินทำกิน แม้แต่พื้นที่ปลูกบ้านก็ไม่มี บางคนเขาก็สบาย บางครอบครัวไม่เจ็บป่วย แต่บางคนเขาก็ไม่มี เขาก็แก่ เขาก็ไม่สบาย ไม่สามารถทำงานได้ ทำให้ไม่พอเลี้ยงชีพ” (ประเสริฐ พุกาด, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2564)

จากข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ที่ให้สัมภาษณ์อีกคนหนึ่ง จันทร ต้นน้ำเพชร ซึ่งกล่าวถึงปัญหาหลักของพื้นที่ใหม่ที่รัฐจัดสรรให้ว่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์ และนำมาซึ่งการไม่มีอาหารเพียงพอของชาวบ้านว่า

“ปัญหาหลักคือชาวบ้านไม่มีกิน ในช่วงแรกชาวบ้านจะมีอาการป่วยมาก เกิดอาการขาดสารอาหาร โดยปกติชาวบ้านจะทำไร่หมุนเวียน มีการปลูกพืชผักกิน แต่ช่วงนี้เขาไม่ได้ทำ [การเพาะปลูก] เจ้าหน้าที่เขาก็ไม่ให้เก็บของป่าเลยทำให้ชาวบ้านป่วย บางคนไม่มีแรง กินอาหารไม่ได้” (จันทร ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2564)

การที่รัฐจัดสรรพื้นที่ให้คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ใหม่ จึงดูเหมือนเป็นการสร้าง “ความสะดวกและความง่าย” ในการจัดการให้กับเจ้าหน้าที่รัฐมากกว่าความเป็นอยู่ของ

คนกะเหรี่ยงหรือเหตุผลอื่นๆ ในการเข้ามาควบคุม จัดการ และปกครอง โดยการ “จัดสรรพื้นที่” ให้คนกะเหรี่ยงสามารถอยู่อาศัยได้เฉพาะพื้นที่ซึ่งรัฐจัดสรรเอาไว้เท่านั้น การที่เจ้าหน้าที่รัฐบังคับอพยพชาวกะเหรี่ยงอพยพจากพื้นที่บ้านของตนเอง และถูกบีบบังคับให้มาอยู่ในพื้นที่ใหม่ที่รัฐจัดสรรให้ จึงเป็นเสมือน “การล้อมกรอบ” ใน 2 ความหมายคือ หมายถึง “การล้อมรั้ว” ให้กับอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เพื่อไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติ “ถูกทำลาย” จากกลุ่มคนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยเชื่อว่าจะทำให้พื้นที่ไม่ถูก “รุกราน” และทำให้ยังคงอุดมสมบูรณ์อยู่ได้ และในความหมายที่สองคือ “การล้อมกรง” ชาวกะเหรี่ยงให้อยู่ในพื้นที่ซึ่งรัฐจัดสรรให้เท่านั้น ไม่ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นอย่างไร มีพื้นที่จำกัดอย่างไรและมีความแห้งแล้งอย่างไรก็ตาม ชาวกะเหรี่ยงจำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ในแง่นี้ชาวบ้านบางกลอยล่างจึงไม่ต่างอะไรกับการอยู่ภายใต้ “วงล้อมปิด” (enclave) ที่สร้างโดยรัฐ ซึ่งพยายามควบคุมและจำกัดการเคลื่อนที่ไปมา ให้ชาวกะเหรี่ยง “อยู่กับพื้นที่เดิม” (sedentary) เท่านั้น ซึ่งการต้องอยู่บนพื้นที่เดิมและการไม่เคลื่อนย้ายไม่สอดคล้องตามวิถีการดำรงชีวิตของพวกเขา ด้วยเหตุนี้ แม้ภายหลังการบังคับอพยพย้ายถิ่นชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากก็ยังนิยามว่าใจแผ่นดิน หรือบางกลอยบนนั้นคือ “บ้าน” ของพวกเขา และยังคงความคลางแคลงและกังวลใจในการเรียกพื้นที่ใหม่ที่ “บ้าน” ดังที่มีการหวนรำลึกถึงสภาพความน่าอยู่ ความงดงามของธรรมชาติ และความเขียวจีและสัตว์ป่านานาชนิด ตลอดจน การที่คนจำนวนหนึ่งยังคงความต้องการกลับขึ้นไปยังใจแผ่นดิน หรือบางกลอยบนอยู่ (นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564)

ภาพที่ 8 ป้ายแสดงการจัดสรรที่ดินโดยเจ้าหน้าที่ให้แก่ นายเพชร รักรังเจริญ จำนวน 0.168 ไร่ © ขจรศักดิ์ สิทธิ

4.1.3. การอบรมสั่งสอนและการกลืนกลายทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรม

ที่มาและสาเหตุประการที่สองคือ การบังคับอบรมสั่งสอน (enforced education) และการพยายามกลืนกลาย (assimilation) ทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านบางกลอย ทั้งนี้เนื่องจาก เมื่อคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงถูกบังคับให้ต้องอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ใหม่แล้วพวกเขาต้อง ถูกบังคับให้ตัดขาดจากวิถีชีวิตแบบเดิม และต้องรับเอาวัฒนธรรมแบบใหม่ ซึ่งมี “ความเป็นไทย” (Thainess) เป็นแก่นหลัก กระบวนการดังกล่าวนี้อาจจะเรียกว่าเป็นกระบวนการอบรมสั่งสอนและการกลืนกลายทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรม โดยวิธีการดังกล่าวถูกใช้กับคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงทั้งผู้ใหญ่และเด็ก

1.) การอบรมสั่งสอนและการกลืนกลายผู้ใหญ่ชาวกะเหรี่ยง

ผู้ใหญ่ชาวกะเหรี่ยงจะถูกบีบบังคับให้ล้มวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเองไป พวกเขาไม่สามารถปฏิบัติวิถีชีวิตและการทำการเกษตรแบบเดิมที่เคยทำมาในอดีต อันยึดโยงอยู่กับ “การทำไร่หมุนเวียน” (swidden agriculture) เนื่องจากรัฐมองการทำการเกษตรดังกล่าวเป็น “การทำไร่เลื่อนลอย” ซึ่งส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและทำลายทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน โดยเฉพาะพื้นที่ป่า ดังนั้นเจ้าหน้าที่รัฐจึงพยายามส่งเสริมให้คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหันมาปลูกพืชพาณิชย์เชิงเดี่ยว (cash crop) ทดแทนการทำไร่หมุนเวียน เช่น การปลูกกล้วย มะนาว หรือแม้กระทั่งทุเรียน โดยผลผลิตที่ได้จะมีการนำไปส่งขายให้กับคนภายนอก (พงษ์ศักดิ์ ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2564) อย่างไรก็ตาม ด้วยสถานการณ์ที่ไม่มีที่ทำกินดังกล่าวจึงทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่ง มีความจำเป็นต้องออกจากพื้นที่หมู่บ้าน เนื่องจากไม่สามารถดำรงชีพอยู่บนความจำกัดของพื้นที่ได้ เพื่อเข้าไปหางานทำยังพื้นที่ภายนอก บางคนต้องไปรับจ้างทำงานทั่วไปในตัวเมืองเพชรบุรี เป็นการบีบบังคับให้คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงต้องเผชิญกับสูญเสียอัตลักษณ์และวิถีดำรงชีวิตของตนเอง (จันทร์ ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2564) ซึ่งยังมีผลกระทบต่อมิติทางสังคมและชุมชนอื่นๆ ซึ่งต้องอาศัยการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เช่น การนับถือสิ่งต่างๆ ตามความเชื่อ โดยเฉพาะการนับถือในรุกเทวดาหรือผี เป็นต้น (นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564) การยึดถือความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนภายนอกไม่เข้าใจและบางครั้งดูแคลน แต่สำหรับชาวบ้านแล้วความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาอยู่ร่วมกันได้

นอกจากนี้ เพื่อให้คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความเป็นไทยมากยิ่งขึ้นนั้น เจ้าหน้าที่รัฐไทยได้ทำการตั้ง “ชื่อสกุล” ให้กับทุกคน ดังนั้นจะพบได้ว่าคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่แก่งกระจานจึงมีนามสกุลจำนวนไม่มาก ไม่มีความแตกต่างกันนัก และจำนวนมากหลายคนใช้นามสกุลเหมือนกัน จากการสัมภาษณ์ตำรวจตระเวนชายแดนและทำหน้าที่ครูในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

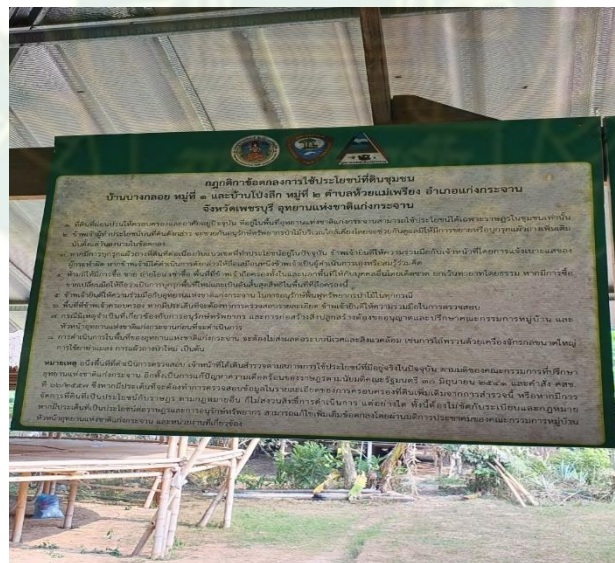
นามสกุลที่มีการใช้มากและพบได้ ได้แก่ รักจงเจริญ ต้นน้ำเพชร พுகาด และ “ปลาตุก” ทั้งนี้ควรกล่าวด้วยว่าการตั้งชื่อสกุลให้กับชาวกะเหรี่ยงนั้นเป็นการเน้นความสะดวกของเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อใช้ในการออกเอกสารข้อมูลลักษณะประชากรเพื่อกำกับคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นหลัก โดยนามสกุลเหล่านี้ทำการสืบทอดกันมาตามคนชาติพันธุ์รุ่นต่างๆ ด้วย (ตำรวจ ตชด. ร. (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564)

ยิ่งไปกว่านั้น ในพื้นที่หมู่บ้านบางกลอยล่าง ยังมีการอบรมสั่งสอนโดยเจ้าหน้าที่ในด้านทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย โดยการอบรมสั่งสอนดังกล่าวแม้กำหนดไว้ในรูปกฎเกณฑ์ระเบียบทางกฎหมาย แต่ทว่าปรากฏออกมาในลักษณะข่มขู่คุกคามด้วยความรุนแรง และดูเหมือนรุนแรงกว่าโทษทัณฑ์ทางอาญาที่คน “ทั่วไป” พึ่งต้องปฏิบัติ การบังคับที่ชัดเจนที่สุดในแง่มุมนี้ปรากฏใน สิ่งที่เรียกว่า “กฎกติกาการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชน” ซึ่งประกาศเอาไว้ที่ศาลาส่วนรวมของหมู่บ้าน ที่ชื่อ “ศาลาพอละจี” โดยมีข้อความดังนี้

๑ ที่ดินที่ผ่อนปรนให้ครอบครองและอาศัยอยู่ในปัจจุบัน ที่อยู่อาศัยในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานสามารถใช้ประโยชน์ได้เฉพาะราษฎรในชุมชนเท่านั้น

๒ ข้าพเจ้าผู้ทำประโยชน์บนที่ดินดังกล่าว จะช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณใกล้เคียงโดยจะช่วยกันดูแลมิให้มีการขยายหรือบุกรุกแผ้วถางเพิ่มเติมนับตั้งแต่วันลงนามในข้อตกลง

๓ หากมีการบุกรุกแผ้วถางที่ดินที่ต่อเนื่องกับแนวเขตที่ทำประโยชน์อยู่ในปัจจุบัน ข้าพเจ้ายินดีให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ โดยการแจ้งเบาะแสของผู้กระทำความผิด หากข้าพเจ้ามิได้ดำเนินการดังกล่าวให้ถือเสมือนหนึ่งข้าพเจ้าเป็นผู้ดำเนินการเองหรือสมรู้ร่วมคิด”

ภาพที่ 9 ภาพกฎกติกาข้อตกลงการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชน © ขจรศักดิ์ สิทธิ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้วจะพบว่า “กฎกติกาข้อตกลง” ในพื้นที่บางกลอยล่าง มีความรุนแรงมากกว่าข้อบัญญัติทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องและใช้บังคับในพื้นที่อื่นภายนอกอย่างมาก ดังที่ มาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 บัญญัติว่า

“มาตรา 16 ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใด

1. ยึดถือหรือครอบครองที่ดินรวมตลอดถึงกันสร้าง แผ้วถางหรือเผาป่า
2. เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพ ซึ่งยางไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น
3. นำสัตว์ออกไป หรือทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายแก่สัตว์”

และมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507

“มาตรา 14 ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือ ครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่าหรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวน”

และเปรียบเทียบกับมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองและรักษาสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ซึ่งบัญญัติ “มาตรา 38 วรรคแรก ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดยึดถือหรือครอบครองที่ดินหรือปลูก หรือก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือตัด โคน แผ้วถาง เผา หรือทำลายต้นไม้หรือพฤษชาติอื่นหรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์ หรือปล่อยสัตว์หรือสัตว์ป่า หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมท้น เหือดแห้ง เป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า”

กฎหมายเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ดูไม่รุนแรงและ “เข้มข้มคุกคาม” เท่ากับกฎกติกาข้อตกลงในพื้นที่หมู่บ้านบางกลอยล่างทั้งสิ้น ดังนั้นจะเห็นว่ากฎกติกาข้อตกลงของหมู่บ้านบางกลอยล่างสำหรับคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความรุนแรงกว่ากฎหมาย ซึ่งมีผลบังคับใช้อีกด้วย นอกจากนี้ การประกาศดังกล่าวยังไม่เป็นไปตามหลักการทางกฎหมายทางอาญา ซึ่งบุคคลย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ทว่าในกรณีชาวบ้านหมู่บ้านบางกลอยล่างนั้น หากชาวบ้านไม่สามารถบอกได้ว่าใครเป็นผู้กระทำความผิด ในกรณีที่มีการบุกรุกป่าเกิดขึ้น ถือว่าพวกเขาเป็น “ผู้กระทำความผิดเอง”

2.) การอบรมสั่งสอนและการกลืนกลายเด็กชาวกะเหรี่ยง

สำหรับเด็กชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การบังคับอบรมสั่งสอนและการพยายามกลืนกลายเพื่อให้มี “ความเป็นไทย” นั้นปรากฏอย่างแนบเนียนและเข้มข้นมากกว่า ในการทำให้เด็กชาวกะเหรี่ยงรับเอาวัฒนธรรมแบบ “ไทย” มีการตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนแห่งหนึ่งขึ้นในพื้นที่ ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถม ในโรงเรียนมีครูทั้งสิ้น 13 คน โดยส่วนมากเป็นตำรวจตระเวนชายแดน มีนักเรียนทั้งสิ้น 244 คน เด็กในโรงเรียนทั้งหมดเป็นเด็กชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ครูตำรวจ ตชด. ว. (นาม

สมมติ), สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564) เด็กเหล่านี้จะได้รับความรู้ที่ถูกกำหนดและผลิตโดยรัฐ อย่างไรก็ตาม ความรู้ดังกล่าวดูเหมือนว่าแทบจะไม่มี ความเกี่ยวข้อง หรือแทบจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และความเชื่อของชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแต่อย่างใด ถึงแม้ว่าจากจำนวนครูทั้งหมด จะมีถึง 4 คน ที่เป็นครูที่มีเชื้อสายชาติพันธุ์กะเหรี่ยงด้วย แต่ทว่าไม่มีการสอนภาษากะเหรี่ยงในชั้นเรียน ไม่มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับ “ความเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยง” หรือแทบจะไม่มี การกล่าวถึงหรือให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์เลย (ครูตำรวจ ดชด. ว. (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564)

ครูในโรงเรียนผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งเล่าว่า เด็กนักเรียนในโรงเรียนยังจะต้องทำกิจกรรม หน้าเสาธงทุกวัน โดยการเคารพธงชาติ เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ อย่างไรก็ตาม เด็กนักเรียนเหล่านี้ยังต้องทำกิจกรรมอื่นที่นอกเหนือจากเด็กนักเรียนในพื้นที่อื่นในวัยเดียวกัน ด้วย นั่นคือการ “กล่าวปฏิญาณตน” โดยการกล่าวคำพูดว่า “ในอนาคตเมื่อเติบโตขึ้นพวกเขาจะหยุด บุกรุกทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม” (ครูตำรวจ ดชด. ร. (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564) การอบรมสั่งสอนในแง่มุมนี้กลายมาเป็นที่มาของปัญหาในกรณีแก่กระจางเนื่องจาก เป็นการ สะท้อนมุมมองของรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐว่า มีความเข้าใจ ความเชื่อ และอคติอยู่ก่อนแล้วว่าคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง แม้ว่าจะเป็เด็ก แต่เมื่อเติบโตขึ้นพวกเขา คือ ผู้ที่ “ทำลายหรือจะทำลาย” ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงต้องมีการอบรมสั่งสอนเอาไว้ตั้งแต่ในช่วงวัยเด็ก การ ปฏิญาณตนเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึง ความไม่ไว้วางใจของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และส่งผลให้การที่เจ้าหน้าที่รัฐจะเปิดโอกาสให้พวกเขาอยู่ในพื้นที่ โดยไม่ถูกมองในด้านลบจึงเป็น เรื่องที่ยากด้วย

นอกจากนี้ เด็กกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงยังถูกบังคับอบรมสั่งสอน โดยทุกวิชาในโรงเรียน เป็น องค์ความรู้ที่รัฐไทยผลิตขึ้น หนึ่งในรายวิชาที่มีส่วนสำคัญที่สุดในการบังคับอบรมสั่งสอน เด็กชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเหล่านี้คือวิชา “หน้าที่พลเมือง” เมื่อพิจารณาจากหนังสือแบบเรียนและ กิจกรรม ที่โรงเรียนคัดสรรมาใช้ประกอบการเรียนของเด็กกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแล้ว ถึงแม้ว่า หนังสือและกิจกรรมในรายวิชานี้ จะกล่าวถึงความสำคัญของความเข้าใจใน “ความแตกต่างของ ตนเองและผู้อื่น” โดยกล่าวว่าผู้เรียนควรรู้จักยอมรับ “ในเรื่องเชื้อชาติ ภาษา เพศ สุขภาพ ความ พิจาร ความสามารถ ถิ่นกำเนิด” แต่ทว่าเป็นการเน้นถึง ความแตกต่างระหว่างคนปกติและคนพิการ เป็นหลักเท่านั้น นอกจากนี้ กล่าวได้ว่าเนื้อหาที่สำคัญของรายวิชามีจุดเน้นอยู่ 5 ประการ ได้แก่

- 1.ความเป็นไทย
- 2.รักษาดี ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์
- 3.ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4.ความปรองดอง สมานฉันท์

5.ความมีวินัยในตนเอง”

ทั้งนี้เพื่อ “บ่มเพาะคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมให้กับนักเรียน ตามผลการเรียนและกลุ่มสาระการเรียนรู้” ตลอดจน “สร้างพลเมืองที่ดีพร้อมทั้งกายและใจ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ” (สถาบันพัฒนาคุณภาพทางวิชาการ, 2564) เมื่อพิจารณาจากคำอธิบายรายวิชา จะพบว่า เด็กกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงซึ่งเป็นผู้เรียนถูกคาดหวังว่าจะต้อง “ปฏิบัติตนเป็นผู้มีมารยาทไทย...เห็นความสำคัญของภาษาไทย” ดังจะสามารถพิจารณาจากกิจกรรมการประเมินนักเรียนที่ดูผิวเผิน แต่สอดคล้องการบังคับอบรมสั่งสอนในแง่มุมมองความเป็นไทยอย่างแนบเนียนว่า

“ให้นักเรียนระบายคำตอบที่ถูกต้องลงใน O ตัวเล็กลงให้เต็มวง (ห้ามระบายนอกวง)

1. ภาษาประจำชาติไทยคือ

- 1. ภาษาไทย
- 2. ภาษาอีสาน
- 3. ภาษาอังกฤษ”

แต่จากกิจกรรมข้อสอบดังกล่าวดูเหมือนจะเป็นเรื่องผิวเผิน และเป็นการถามง่ายๆ “เหมาะสมกับความเป็นเด็ก” แต่ทว่าในอีกแง่มุมมองหนึ่งเป็นเสมือนการอบรมสั่งสอน และดูราวกับว่าต้องการให้เด็กนักเรียนท่องจำให้ได้ว่า คนที่อยู่ในประเทศไทยต้องมี “ความเป็นไทย” และต้องใช้ภาษาไทย แต่ในอีกแง่มุมมองหนึ่งแล้ว สิ่งที่ไม่ถูกกล่าวถึงอย่างตรงไปตรงมา แต่ทว่าซ่อนนัยเอาไว้คือ ภาษา อัตลักษณ์ และความเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ไม่ใช่สิ่งประจำชาติและไม่มีมีความสำคัญแต่อย่างใด ในแง่นี้ การที่รัฐไทยพยายามกลืนกลายทั้งผู้ใหญ่และเด็กชาวกะเหรี่ยงเข้าสู่วัฒนธรรมและอัตลักษณ์แบบไทยนั้น เป็นเพียงการทำให้เขากลายเป็นสิ่งที่ธงชัย วินิจจะกุล (2560: 51) เรียกว่า “คนอื่นในสังคมไทย” เท่านั้น กล่าวคือเป็นการกลืนกลายที่สร้างความแปลกแยกแตกต่างให้กับคนกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ในฐานะคนที่ต่ำต้อยกว่าคนไทย

ภาพที่ 10 หนังสือหน้าที่พลเมือง 1 (ภาพเด็กเลื้อยเหลืองซุงชชาติ) ที่ชั้นหนังสือหน้าห้องเรียนในโรงเรียน

© ขจรศักดิ์ ลิทธิ

4.2. กรณีพื้นที่หนองตาแต้ม

อีกกรณีหนึ่งซึ่งเป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้คือ กรณีบ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในมุมมองและการนำเสนอของรัฐและสื่อกระแสหลัก เมื่อกล่าวถึงพื้นที่บ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จะพบการนำเสนอในแง่มุมมองกระแสหลักเกี่ยวกับ ความสำเร็จของการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ หรือพลังงาน โซลาร์เซลล์ (solar cell) การนำเสนอดังกล่าวเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการนำเสนอ “ความสุขท่วมท้น (euphoria)” ที่ชาวบ้านได้รับตลอดจนความน่าชื่นชมที่มีในตัวชาวบ้านเหล่านั้นอย่างน่าภาคภูมิใจ ด้วยเหตุผลสำคัญเนื่องจากหมู่บ้านวังวนทั้งหมู่บ้าน ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ ซึ่งถือเป็นพลังงานทดแทนหรือพลังงานทางเลือกที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (environmental-friendly) อันเป็นการลดการใช้พลังงาน ทั้งไฟฟ้าปกติและน้ำมัน ถือเป็นพลังงานสิ้นเปลืองและใช้แล้วหมดไป ซึ่งทั้งร่องรอยของมลภาวะอย่าง มลพิษทางอากาศ

นอกจากนี้ ในการนำเสนอของสื่อกระแสหลักแต่ละครั้งจะเป็นการนำเสนอในลักษณะความสำเร็จ และในฐานะเป็น “ชุมชนต้นแบบ” ของหมู่บ้านหรือพื้นที่อื่นๆ ซึ่งควรนำไปปฏิบัติตามดังที่รายงานของสื่อชิ้นหนึ่งซึ่งสะท้อนคำกล่าวข้างต้นเป็นอย่างดี ในการกล่าวถึงกรณีหนองตาแต้ม “เป็นความภาคภูมิใจจากแนวทางการบริหารขององค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ในประเทศไทย [...] โดยสหประชาชาติหรือ “ยูเอ็น” ประกาศผลรางวัล United Nations Public Service Awards 2019 (UNPSA) ส่งเสริมการใช้นวัตกรรมและการบริการที่ยอดเยี่ยม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับหลักการ SDGs ในองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หนองตาแต้ม อ.ปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์ ชนะเลิศในสาขา Developing Effective and Responsible Public Institutions จากผลงาน Self-reliant Solar Energy Community ที่ส่งเข้าประกวดเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2561 ที่ผ่านมา” (มติชน, 30 พฤษภาคม 2562, น.20)

การรายงานข้างต้นคล้ายกับการนำเสนอเกี่ยวกับพื้นที่หนองตาแต้มของสื่ออีกจำนวนมากซึ่งพบเพียงแค่ “ผลงาน” ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนองตาแต้ม ที่ประสบความสำเร็จในการได้รับรางวัลจากองค์กรระหว่างประเทศ อย่างสหประชาชาติ (United Nations) จากการช่วยเหลือชาวบ้านโดยการสร้างและพัฒนาระบบใช้พลังงานแสงอาทิตย์ “อันเป็นการนำชื่อเสียงมาสู่ประเทศ” อย่างไรก็ตามการนำเสนอกลับไม่ปรากฏการนำเสนอที่มาและสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงว่าเหตุใดชาวบ้านจึงต้องหันมาใช้พลังงานแสงอาทิตย์ โดยบางครั้งเพียงระบุแต่เพียงว่าสาเหตุการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ “เนื่องจากมีปัญหาจากการใช้ไฟฟ้าในระบบปกติ” (มติชน, 30 พฤษภาคม 2562, น.20) การนำเสนอดูราวกับว่าชาวบ้านกลุ่มนี้มีแนวคิดในการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการหันมาใช้พลังงานทางเลือก ที่นำขยะองค์คล้ายกับการขึ้นชมยกย่องนัก
รณรงค์เพื่อทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ โดยเฉพาะป่าไม้

อย่างไรก็ตาม ในส่วนนี้จะอธิบายที่มาของปัญหาในกรณีพื้นที่หนองตาแต้ม โดยส่วนนี้
ชี้ให้เห็นว่า แท้จริงแล้วในพื้นที่บ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม มีปัญหาและความขัดแย้งดำรงอยู่
และเกิดขึ้นมาอย่างยาวนานแล้ว โดยที่มาและสาเหตุของความขัดแย้งในกรณีนี้ สามารถอธิบาย
ประกอบด้วยที่มาและสาเหตุของปัญหาจำนวน 2 ประการที่สำคัญ ได้แก่ **ประการแรก** การแย่งยึด
ที่ดิน **ประการที่สอง** การประกาศเป็นพื้นที่ความมั่นคง และการห้ามใช้สาธารณูปโภคไฟฟ้า ซึ่งมีข้อ
ถกเถียงที่สำคัญคือ ที่มาของปัญหาในกรณีหนองตาแต้มเกิดขึ้นเนื่องจากวิถีคิดของเจ้าหน้าที่รัฐและ
กลุ่มชนชั้นกลาง ซึ่งมีวิถีคิดแบบ “ชาตินิยมเชิงสิ่งแวดล้อม” (environmental nationalism) ซึ่งสนใจ
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยวางอยู่กับการ เชิดชูลัทธิความเป็นชาติ นอกจากนี้ การอนุรักษ์นิยมทาง
สิ่งแวดล้อมนี้อาจจะสะท้อนออกมาได้ดีเช่นกันในอีกหลายกรณีเช่น ประเด็นปรากฏการณ์ของกลุ่ม
ผู้มีชื่อเสียงในเครือข่ายทางสังคม (social media) อย่างกรณี พิมรดากรณ์ เบญจวัฒน์นะพัชร หรือที่
รู้จักกันในนาม “พมิธิพาย” ซึ่งกลายเป็นกระแสในช่วงเวลาหนึ่ง จากการบริจาค “ไฟฟ้าโซล่าเซลล์”
ให้กับกลุ่มชาวไทยภูเขา (PPTV, 13 มกราคม 2564)

4.2.1. การแย่งยึดที่ดิน

พื้นที่บ้านวังวน หมู่ที่ 8 ของตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มี
สภาพภูมิประเทศโดยส่วนใหญ่อยู่เขตป่าและภูเขา ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าหินเหล็กไฟ เดิมเป็นที่ดินรกร้าง
ไม่มีการครอบครอง ต่อมาชาวบ้านได้เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ เข้าจับจองถือสิทธิครอบครองทำ
ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าว ซึ่งการอาศัยอยู่และครอบครองพื้นที่ทำกินดังกล่าวเป็นเวลายาวนาน
และอยู่อาศัยสืบต่อกันมา “หลายชั่วอายุคน” ตั้งแต่ปู่ย่าตายายซึ่ง ในที่สุดพื้นที่นี้ถูกก่อตั้งขึ้นเป็น
หมู่บ้านวังวน (สิทธิพร อินจง, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2563) โดยส่วนมาก ชาวบ้านวังวนประกอบ
อาชีพเกษตรกรรม ทั้งนี้แม้ว่าพื้นที่บ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้มจะอยู่ไม่ไกลจากที่อำเภอ และ
สถานที่สำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์อื่นๆ แต่ทว่าชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน
หมู่บ้านวังวน ต้องอาศัยอยู่อย่างยากลำบากและไม่เป็นที่รับรู้ของสังคมในวงกว้างมากนัก

ที่มาและสาเหตุของปัญหาและความขัดแย้งเกิดขึ้น เมื่อย้อนกลับไปประมาณ 60 กว่าปี
ในช่วงราวๆ ทศวรรษ 2500 รัฐทำการประกาศกรรมสิทธิ์ในพื้นที่บ้านวังวนกลายเป็นกรรมสิทธิ์
ของรัฐในฐานะที่ราชพัสดุ ภายใต้กรมธนารักษ์ ที่ดินที่ถูกแย่งยึดดังกล่าวครอบคลุมหมู่ 8 บ้านวังวน
ตำบลหนองตาแต้มทั้งหมด โดยเมื่อเกิดเหตุการณ์นั้นมีจำนวน 157 ครัวเรือน ก่อนที่จำนวน
ครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นกระทั่งมีจำนวนถึง 300 ครัวเรือนในปัจจุบัน (ชุมพล เหมือนอ่วม, สัมภาษณ์,

12 สิงหาคม 2564) เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ชาวบ้านวังวนกลายเป็น “ผู้มีสถานะไร้ที่ดิน” (landless) และต้องเช่าที่ดินที่แต่เดิมเป็นของตนเองเพื่ออยู่อาศัยและเพื่อทำกิน

การที่รัฐได้ยึดคืนที่ดิน (land grabbing) นี้มีการระบุเหตุผลการใช้เพื่อ “ความมั่นคง” เนื่องจากพื้นที่บ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แม่น้ำเดิมที่เป็นของชาวบ้านแต่ในเวลาต่อมารัฐได้ทำการยึดคืน โดยมอบให้กรมธนารักษ์เป็นผู้ดูแล โดยในเวลาต่อมา กรมธนารักษ์ได้มอบให้ศูนย์กลางทหารราบค่ายธนะรัชต์ กองทัพบกเช่าที่ดินเพื่อตั้งเป็นค่ายทหาร และต่อมากองทัพบกได้ทำการขออนุญาต “หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง” ในวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2507 เพื่อ “สงวนการใช้ที่ดินครอบคลุมเนื้อที่ทั้งสิ้น 49,041 ไร่ 1 งาน 9 ตารางวา” โดยครอบคลุม เขตพื้นที่ตำบลเขาน้อย ตำบลวังก้ง และเขตพื้นที่หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 ตำบลหนองตาแต้ม อำเภอ ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อขอสงวนพื้นที่ท้องที่อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ “เพื่อใช้ประโยชน์ในราชการทหาร” (คำพิพากษาศาลปกครองกลาง, 2553, น.1-5)

ทั้งนี้แม้ว่าในช่วงภายหลังการที่รัฐประกาศยึดที่ดินคืนแล้วไม่นาน ชาวบ้านในพื้นที่ได้ ทักท้วง และได้แย้งเพื่อให้ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดิน โดยชาวบ้านขอเข้ากลับมีสิทธิในที่ดินอันเป็นที่อยู่ อาศัยและทำกินอีกครั้ง โดยโต้แย้งว่าชาวบ้านเป็นเจ้าของที่ดินและชาวบ้านอาศัยในพื้นที่มาก่อนที่ รัฐจะประกาศให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ราชพัสดุ ซึ่งต่อมาให้อยู่ในการครอบครองโดยกองทัพบก นอกจากนี้ภายหลังการประกาศยึดคืนพื้นที่แล้วยังมีพื้นที่เหลือซึ่งยังไม่ได้มีการใช้ประโยชน์จำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกร้องให้มีการจัดสรรที่ดินให้แก่ชาวบ้านด้วย แต่ทว่ากรมธนารักษ์ไม่อนุญาต ชาวบ้านหมู่บ้านวังวนเพียงแต่ได้รับการอนุญาตให้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน โดย ต้องทำการเสียค่าเช่าที่ดินเป็นรายปี แม้ว่าชาวบ้านเหล่านั้นจะเคยเป็น “เจ้าของ” ที่ดินมาก่อน

4.2.2. พื้นที่ความมั่นคง

จากที่กล่าวมาข้างต้นคำถามที่น่าสนใจคือ เหตุใดต้องเป็นบ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ต้องถูกยึดพื้นที่คืน ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่าที่มาและสาเหตุสำคัญมี 2 ประการคือ การที่ที่ดินหมู่บ้านวังวนถูกใช้เป็น “พื้นที่ความมั่นคง” โดยสามารถแยกวิเคราะห์ใน รายละเอียดดังนี้

ประการแรก พื้นที่บ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตั้งอยู่ใกล้บริเวณ พื้นที่ซึ่งได้ชื่อว่า “แคบที่สุด” ของประเทศไทย โดยพื้นที่ซึ่งเชื่อว่าแคบที่สุดดังกล่าวนี้มีความยาว ทั้งสิ้น 12 กิโลเมตร เมื่อวัดจากทะเลฝั่งอันดามันถึงฝั่งอ่าวไทย ด้วยการที่อยู่ใกล้พื้นที่ “แคบที่สุด” ของประเทศไทย หรือถูกรับรู้ว่าเป็นพื้นที่แคบที่สุดของประเทศ ทั้งนี้แม้ว่าพื้นที่อื่น เช่น พื้นที่ แหลมของจังหวัดจันทบุรีมี “ความแคบกว่า” ส่งผลให้เจ้าหน้าที่รัฐไทยมีความเชื่อว่าต้องพยายาม

“รักษา” พื้นที่ดังกล่าว พร้อมเหตุผลว่าพื้นที่บริเวณบ้านวังวนเป็น “พื้นที่ล่อแหลมอันตรายและมีผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ” ดังที่ปรากฏในเอกสารของราชการเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว (คำพิพากษาศาลปกครองกลาง, 2553, น.4.) เจ้าหน้าที่ทหารยังกล่าวด้วยว่า การดูแลรักษาและป้องกันดังกล่าวการป้องกันพื้นที่ดังกล่าวมีความสำคัญเพราะมิเช่นนั้น “จะมีผลร้ายแรงต่อขีดความสามารถของกำลังพลในการป้องกันเอกราช อธิปไตย และความมั่นคงของชาติ” ในขณะเดียวกัน กองทัพบกได้กำหนดให้พื้นที่บริเวณบ้านวังวนเป็น “เป็นจุดยุทธศาสตร์” ที่มีความสำคัญทางด้าน “ความมั่นคง” และกำหนดให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นสนามยิงปืนและใช้ในการซ้อมรบ (คำพิพากษาศาลปกครองกลาง, 2553, น.4.) เพื่อมีการเตรียมความพร้อมและความตื่นตัวอยู่เสมอ นอกจากนี้ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ บ้านวังวนยังตั้งอยู่ใกล้กับพื้นที่ป่าของประเทศอีกผืนหนึ่ง ซึ่งชื่อว่า “ป่าหินเหล็กไฟ” ซึ่งรัฐได้กล่าวอ้างในการยึดพื้นที่คืนเช่นกันว่าเป็นไปเพื่อ “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” (คำพิพากษาศาลปกครองกลาง, 2553, น.4.)

อย่างไรก็ตาม เมื่อกองทัพบกควบคุมพื้นที่ดังกล่าว นอกจากจะเป็นการยึดเอาที่ดินจากประชาชนแล้ว ยังส่งผลให้ผู้ที่เคยเป็นเจ้าของและอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้รับการจัดว่าเป็น “ผู้บุกรุก” หากกลับเข้าไปประโยชน์ในที่ดิน โดย “ผลการ” การละเมิดสิทธิจากการที่รัฐยึดที่ดินของรัฐจากประชาชนในหมู่บ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้มนี่ ได้กลายมาเป็นข้อพิพาทระหว่างรัฐและประชาชนในพื้นที่อย่างยาวนาน และกลายเป็นที่มาและสาเหตุของปัญหาอื่นต่อไป กล่าวได้ว่าความเข้าใจของเจ้าหน้าที่รัฐในการยึดที่ดินและควบคุมจัดการที่ดินเพื่อใช้ในการรักษาความมั่นคงของประเทศนั้น สะท้อน “ความล่าสมัย” ในการจัดการเรื่องความมั่นคงบนพื้นดินอย่างมาก ซึ่งปัญหาความล่าสมัยนี้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานนับจากอดีต กล่าวเฉพาะในกรณีนี้ หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์การเมืองสามารถย้อนกลับไปได้ไกลถึง พ.ศ.2456 เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติรักษาป่า เพื่อทำการคุ้มครองป่า ซึ่งรวมถึงในพื้นที่บ้านวังวนหรือป่าหินเหล็กไฟด้วย ผลที่เกิดขึ้นนั้นกระทบต่อชาวบ้านอย่างมากเพื่อการรักษาป่า รัฐพยายามจำกัดการเข้าใช้พื้นที่โดยชาวบ้าน ทำนองที่คล้ายกับกรณีพื้นที่แก่งกระจาน

จุดเปลี่ยนที่สำคัญต่อกรณีบ้านวังวนคือ ในช่วงต้นทศวรรษ 2500 หรือมากกว่า 60 ปี ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ปัญหาสะท้อนมุมมองและวิถีคิดของประเทศไทย โดยเฉพาะกองทัพบก ซึ่งยังคงติดหล่มอยู่ในช่วงเวลาสงครามเย็น (Cold War mindset) นับตั้งแต่การเกิดขึ้นเรื่องขอสงวนพื้นที่ท้องที่อำเภอปราณบุรีในหลายส่วน เพื่อประโยชน์ด้านความมั่นคงของชาติเกิดขึ้นตั้งแต่ในบริบทที่ประเทศไทยตกอยู่ในบริบทสงคราม จึงมีการกล่าวอ้างผลประโยชน์ความมั่นคงของชาติ ดังที่ปรากฏจากการให้เหตุผลในการยื่นขอสงวนพื้นที่บ้านวังวน ตามที่รัฐระบุเอาไว้ในอดีต และยังคงปรากฏในเอกสารราชการปัจจุบัน คือ

ประการแรก เพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงของรัฐ ปฏิบัติภารกิจในการปราบปรามคอมมิวนิสต์

ประการที่สอง พื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะแคบที่สุดของประเทศ ซึ่งเมื่อวัดจากพื้นที่ฝั่งอันดามันถึงอ่าวไทยแล้วกว้างเพียง 12 กิโลเมตร ดังนั้นการรักษาเพื่อที่ดังกล่าวจึงเป็นเรื่องความมั่นคงของประเทศ

ประการที่สาม ต้องการใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ฝึกซ้อมกำลังทดแทนของค่ายพระราชวัง จึงจำเป็นที่จะต้องใช้พื้นที่จำนวนมากซึ่งต้องมีการฝึกของทหารราบซึ่งต้องมี “การฝึกใช้เครื่องยิงลูกระเบิด ปืนกล และปืนยาวโดยใช้กระสุนจริง” (คำพิพากษาศาลปกครองกลาง, 2553, น.4.)

แม้ว่าเหตุผลในการแย่งยึดคืนพื้นที่ โดยการอ้างเหตุผลด้านความมั่นคง ในการแย่งยึดคืนพื้นที่ที่มีความสำคัญ อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าช่วงที่ประเทศตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสงครามเย็นนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว “ภัยคอมมิวนิสต์” ซึ่งถ้าหากว่ามีนั้น ได้สิ้นสุดและหมดสิ้นไปแล้วพร้อมกับการยุติลงของสงครามเย็น ซึ่งทั่วโลกยึดถือว่าจบลงใน ค.ศ.1991 ภายหลังจากล่มสลายของอดีตสหภาพโซเวียต แต่ทว่าท่าทีและทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐไทยด้านความมั่นคงนั้นยังคงเหมือนจะถูก “แช่แข็ง” เอาไว้ในยุคสงครามเย็นไม่เปลี่ยนแปลง ดังคำกล่าวที่ว่า “ฝึคอมมิวนิสต์” ไม่เคยตายจากการเมืองไทย เจ้าหน้าที่รัฐไทยยังคงพยายามเรียกหาและฉายใช้ประโยชน์จากการกล่าวอ้างถึง “ภัยคอมมิวนิสต์” การเรียกหาดังกล่าวเกิดขึ้นแม้กระทั่งในห้วงเวลาปัจจุบัน แต่ที่สำคัญการเรียกหาครั้งนี้วางอยู่บนการเรียกร้องให้ประชาชนไทยต้องเป็นผู้เสียสละ “ความมั่นคงในชีวิต” เพื่อ “ความมั่นคงของรัฐ”

4.2.3 การห้ามใช้สาธารณูปโภคไฟฟ้า

จากการแย่งยึดเอาที่ดินดังกล่าวมานามาซึ่งความขัดแย้งกรณีบ้านวังวนที่มีความชัดเจนมากที่สุดอีกประการหนึ่งคือ การที่ชาวบ้านในพื้นที่ถูกห้ามใช้สาธารณูปโภค โดยเฉพาะ “ไฟฟ้า” ทั้งนี้เนื่องจาก โดยค่ายพระราชวังซึ่งเป็นผู้ครอบครองและจัดการพื้นที่อธิบายว่า พื้นที่ที่ถูกจัดว่าเป็นพื้นที่ความมั่นคง กองทัพจึงไม่อนุญาตให้มีสิ่งกีดขวางในลักษณะถาวร กล่าวโดยเฉพาะคือ ไม่อนุญาตให้มีการดำเนินการติดตั้งสายไฟฟ้า เนื่องจากการดำเนินการที่ก่อให้เกิดการ “พาดผ่าน” บริเวณดังกล่าวได้ นอกจากการไม่อนุญาตให้มีการดำเนินการพาดผ่านของสายไฟแล้ว ทางค่ายพระราชวังยังได้มีการจัดให้กรมธนารักษ์เข้ามา “ตรวจ” พื้นที่อยู่ตลอด และทำการ “ดูแลรักษาและป้องกันมิให้ผู้ใคร่กล้าแนวเขตหรือเข้ามาหาผลประโยชน์ในที่ดินโดยพลการ” โดยอ้างระเบียบกองทัพบกว่าด้วยการปกครองและวิธีการจัดการที่ดิน (คำพิพากษาศาลปกครองกลาง, 2553, น.5.)

ประเด็นที่น่าประหลาดใจคือ ชาวบ้านสามารถใช้สาธารณูปโภคบางชนิดได้ แม้เป็นสาธารณูปโภคแบบที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงเหมือนกันดังเช่นสายไฟฟ้า หากแต่ว่าเป็นสาธารณูปโภคใต้ดิน เช่น น้ำประปา นอกจากนี้รัฐอนุญาตให้มีการตั้งโครงสร้างขั้นพื้นฐาน และสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่จำนวนหนึ่งขึ้นในพื้นที่ เช่น สำนักงาน และ โรงเรียน ยิ่งไปกว่านั้นจากการลงพื้นที่พบว่ามีการอนุญาตให้บริษัทเอกชนสามารถเข้ามาติดตั้งเสาส่งสัญญาณโทรศัพท์ “สูง” หลายสิบเมตรได้ แต่โทรศัพท์ดังกล่าวมีโครงสร้างที่สูงกว่ามาก และมีลักษณะที่สามารถกล่าวได้ว่ามีลักษณะพาดผ่านในบางมิติ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ชี้ว่า “อยู่นั้น [ท่าทางชี้มือ] เปิดให้มีการตั้งเสาโทรศัพท์ กิโลเมตรที่ 8 ก็มีอีกเสาหนึ่ง] (ชุมพล เหมือนอ่วม, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2563) ในแง่นี้ การไม่อนุญาตของกองทัพบก ด้วยเหตุผลว่า “การพาดผ่าน” เป็นอุปสรรคต่อการรักษาความมั่นคงของชาติ จึงไม่สามารถทำความเข้าใจด้วยการใช้ตรรกะเหตุผลธรรมดาสามัญแต่อย่างใด โดยกองทัพบกยังไม่ได้มีการให้เหตุผลประกอบอื่นใดเพิ่มเติมอีกด้วย อย่างไรก็ตามสิ่งที่แน่ชัดคือ การไม่อนุญาตดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนต้องอาศัยอยู่กับ “ความมืดมิด” และปราศจากไฟฟ้าใช้ นับเป็นระยะเวลา รวมกว่า 60 ปี (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาแต้ม, ม.ป.ป.) ดังนั้น มาตรการดังกล่าวจะเป็นการสะท้อนปรากฏการณ์ “ความมั่นคงทางทหารช่วงสงครามเย็น” ซึ่งมีแนวโน้มส่งผลให้ชาวบ้านต้องอยู่อาศัยในความมืดมิดอย่างยากลำบาก

ภาพที่ 11 บ้านในหมู่บ้านวังวน ซึ่งไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้ไฟฟ้า

แม้ว่าที่ดินฝั่งตรงข้ามของค่ายทหารจะมีสายไฟฟ้าพาดผ่านและมีการใช้ไฟฟ้า © จจรศักดิ์ สิทธิ

สรุป

การกล่าวอ้างว่าจะดูแลพื้นที่ดูแลรักษาป่ากลับก่อให้เกิดการผลักดันให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ แม้ว่าชาวบ้านเหล่านั้นจะอาศัยอยู่มาก่อน นอกจากนี้ยังมีการกล่าวอ้างถึงหลักการการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากต่างประเทศ แต่ทว่าประเทศไทยไม่ได้นำเอาหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนมาปฏิบัติอย่างแท้จริง หากแต่เป็นการนำเอาศัพท์คำดังกล่าวมากล่าวอ้างหรือมาใช้เพื่อตอบสนองวาระทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นที่อยู่ในอำนาจ โดยเฉพาะการหยิบฉวยเอาชื่อเสียงองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งรวมถึงวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) มาเพื่อรณรงค์สร้างความชอบธรรมหรือโฆษณาชวนเชื่อให้กับโครงการของรัฐ การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงในประเทศไทย หากไม่มีการตระหนักและส่งเสริมสิทธิของกลุ่มคนทุกกลุ่มอย่างเสมอภาคกัน โดยไม่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษา และสถานะพลเมือง (citizenship) โดยเฉพาะหากนโยบาย มาตรการ และการกระทำของรัฐเป็นการดำเนินการ โดยไม่มีการฟัง “เสียง” ของผู้คนในพื้นที่ และคนที่ได้รับผลกระทบ เพื่อเปิดโอกาสให้พวกเขาได้มีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของพวกเขาเอง (self-determination) เพราะการสนับสนุนนโยบายการอนุรักษ์ (conservation) ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการรักษา “ความมั่นคง” (security) ของพื้นที่ หรือ “ความยั่งยืน” ของพลังงานและสิ่งแวดล้อม กลับจะเป็นการที่จะต้องแลกมาด้วยความสูญเสียหรือต้นทุนของผู้คน